

Archeologische Rapporten Oranjewoud 2008/66
Bureauonderzoek op een locatie aan de
Boterpolderlaan te Raamsdonksveer (Noord-Brabant)

projectnr. 169176
revisie 00
25 juli 2008

Auteur(s)
H.J.L.C. Koopmanschap
P.C. Teekens

Opdrachtgever

WSG
Postbus 112
4930 AC Geertruidenberg

datum vrijgave

4-8-2008

beschrijving revisie 00

definitief

goedkeuring

H. Koopmanschap

vrijgave

I. Vossen

Colofon

Titel: Archeologische Rapporten Oranjewoud 2008/66.
Bureauonderzoek op een locatie aan de Boterpolderlaan te Raamsdonksveer.

Auteurs: H.J.L.C. Koopmanschap en P.C. Teekens

ISSN: 1570-6273

© Oranjewoud B.V.
Postbus 24
8440 AA Heerenveen

	Inhoud	Blz.
	Samenvatting	5
	Administratieve gegevens	6
1	Inleiding	7
2	Beschrijving onderzoekslocatie	9
2.1	Begrenzing onderzoeks- en plangebied	9
2.2	Landschappelijke situatie	9
2.3	Historische situatie en mogelijke verstoringen	10
2.4	Huidige situatie en toekomstig gebruik	13
3	Bekende archeologische waarden	15
3.1	Terreinen met een archeologische status (AMK-terreinen)	15
3.2	Archeologische waarnemingen	15
4	Archeologische verwachting	17
4.1	IKAW en CHW	17
4.2	Gespecificeerde archeologische verwachting	17
5	Conclusies en advies	19
5.1	Conclusies en advies voor vervolgonderzoek	19
	Literatuur en geraadpleegde bronnen	20
	Bijlagen	
1	Archeologische perioden	
2	AMZ-cyclus	
3a	ARCHIS: terreinen met archeologisch status	
3b	ARCHIS: archeologische waarnemingen	
	Kaarten	
	169176-RACM	

Samenvatting

In juni 2008 is in opdracht van WSG door Advies- en Ingenieursbureau Oranjewoud BV een bureauonderzoek uitgevoerd voor een locatie aan de Boterpolderlaan te Raamsdonksveer, gemeente Geertruidenberg. De aanleiding voor het onderzoek is de voorgenomen herontwikkeling van deze locatie. Ten behoeve van de ruimtelijke onderbouwing van het bestemmingsplan dient een archeologisch vooronderzoek te worden uitgevoerd. Dit als een vrijstellingsprocedure ex. artikel 19 lid 1 WRO. Bodemingrepen als gevolg van nieuwbouw kunnen immers leiden tot beschadiging of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische waarden in de ondergrond van het plangebied.

Zowel de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) als de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW) van de provincie Noord-Brabant is het plangebied een lage verwachtingswaarde toegekend. Dit houdt in conform het landelijk en provinciaal beleid een archeologisch (voor)onderzoek niet verplicht wordt gesteld. De gemeente Geertruidenberg, die op het moment bezig is met het opstellen van een eigen archeologische beleids- en advieskaart, heeft echter laten weten dat zij in het kader van de planologische procedure wel een archeologisch (voor)onderzoek verplicht stelt.

Uit het archeologisch bureauonderzoek is gebleken dat er binnen of in de directe omgeving van het plangebied geen bekende archeologische vindplaatsen aanwezig zijn, en dat de wijdere omgeving van het plangebied met name bewoningssporen uit de late middeleeuwen (en de nieuwe tijd) aanwezig zijn. Deze sporen horen bij de stedelijke kern van Geertruidenberg (ten noorden van het plangebied aan de westzijde van de rivier de Donge) en het Karthuizerklooster dat nabij het Sanddoel te Raamsdonksveer lag (ten zuidwesten van het plangebied). Bekend is dat de eerste bewoning van Raamsdonksveer uit de late middeleeuwen dateert en dat het plangebied ligt in een laat middeleeuws landbouwgebied dat in de late middeleeuwen en nieuwe tijd meerdere malen overstroomd is. De ligging langs de rivierloop maakt aannemelijk dat het plangebied deel heeft uitgemaakt van een zone die regelmatig onder water stond. Hierbij zijn eventueel aanwezige resten in een vroegtijdig stadium geërodeerd of juist goed geconserveerd bewaard gebleven. Blijkens het beschikbare kaartmateriaal is het plangebied tot ver in de 20^e eeuw onbebouwd gebleven en in gebruik geweest als wei- of akkerland. Wel lijkt het erop dat tot halverwege de 19^e eeuw binnen het plangebied een weg dan wel kade aanwezig is geweest, maar dat deze daarna is verwijderd.

De kans dat zich binnen het plangebied (nog) archeologische waarden bevinden uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd wordt daarom ook laag ingeschat. Ter verificatie is dit bureauonderzoek uitgebreid met een enkele boring welke gezet werd in het plangebied. Uitgangspunt was hierbij niet het toetsen van de archeologische verwachting maar het verkrijgen van aanvullende gegevens in de fase van het bureauonderzoek. Het is zeker niet uitgesloten dat zich in de top van het bodemprofiel resten aanwezig zijn uit de genoemde periode, maar dit zullen losse vondsten zijn die door landbouwactiviteiten binnen het plangebied zijn terecht gekomen (afval). De kans op de aanwezigheid van archeologische waarden uit de periode van vóór de Middeleeuwen wordt gezien de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van het plangebied ook laag ingeschat.

Het is derhalve niet noodzakelijk om in een vervolgetraject aanvullend onderzoek te verrichten of extra maatregelen te treffen.

Administratieve gegevens

OW Projectnummer 169176
OM-nummer 29279
Provincie Noord-Brabant
Gemeente Geertruidenberg
Plaats Raamsdonksveer
Toponiem Boterpolderlaan

Kaartblad 44D
Coördinaten N: 119.027/412.173 NO: 119.150/412.091
ZO: 119.004/411.887 Z: 118.929/411.937
W: 118.899/412.067 C: 119.020/412.041

Opdrachtgever WSG
Uitvoerder Oranjewoud
Datum uitvoering Juni 2008
Projectteam H.J.L.C. Koopmanschap (KNA-archeoloog)
P.C. Teekens (KNA-archeoloog)

Bevoegd gezag Gemeente Geertruidenberg
Beheer documentatie Oranjewoud Almere

Afbeelding 1 Locatie plangebied
(Topografische Kaart 1:25.000 (hier verkleind weergegeven), © Topografische Dienst
Kadaster, Emmen)

1 Inleiding

In juni en juli 2008 is in opdracht van WSG door Advies- en Ingenieursbureau Oranjewoud BV een bureauonderzoek uitgevoerd voor een locatie aan de Boterpolderlaan te Raamsdonksveer, gemeente Geertruidenberg. De aanleiding voor het onderzoek is de voorgenomen herontwikkeling van deze locatie.

Ten behoeve van de ruimtelijke onderbouwing van het bestemmingsplan dient een archeologisch vooronderzoek te worden uitgevoerd in het kader van een vrijstellingsprocedure ex. artikel 19 lid 1 WRO. Bodemingrepen als gevolg van nieuwbouw kunnen immers leiden tot aantasting van het mogelijk aanwezige archeologisch bodemarchief.

Op zowel de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) als de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW) van de provincie Noord-Brabant is het plangebied echter een lage verwachtingswaarde toegekend. Dit houdt in dat conform het landelijk en provinciaal beleid een archeologisch (voor)onderzoek niet verplicht wordt gesteld. De gemeente Geertruidenberg, die op het moment bezig is met het opstellen van een eigen archeologische beleids- en advieskaart, heeft echter laten weten dat zij wél een archeologisch (voor)onderzoek verplicht stelt.

Het doel van het uitvoeren van een archeologisch bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Waar kunnen we wat verwachten? Voor het opstellen van een dergelijke verwachting wordt gebruik gemaakt van reeds bekende archeologische waarnemingen, historische kaarten, de landschappelijke situatie en bodemkundige gegevens. Een gespecificeerde verwachting gaat in op de mogelijke aanwezigheid, het karakter, omvang, datering en versterking van archeologische waarden binnen het plangebied.

Dit bureauonderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1.

2 Beschrijving onderzoekslocatie

2.1 Begrenzing onderzoeks- en plangebied

Het is van belang een onderscheid te maken tussen plangebied enerzijds en onderzoeksgebied anderzijds. Met plangebied wordt het gebied bedoeld waarop de in de inleiding genoemde plannen en/of werkzaamheden betrekking hebben. Binnen dit gebied zullen eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord worden. Het onderzoeksgebied omvat het gebied waarover informatie is verzameld om een goed beeld te krijgen van de archeologische waarden in het plangebied. Dit gebied is veelal groter dan het plangebied en verschilt al naar gelang het te onderzoeken aspect.

Het plangebied ligt in de bebouwde kom, net ten westen van de kern van Raamsdonksveer. Het is gelegen aan de westzijde van de Boterpolderlaan. In het noorden bevindt zich de Mondriaanstraat, en door het plangebied loopt de Paulus Potterstraat. De westelijke grens wordt gevormd door de rivier de Donge. Het plangebied maakt deel uit van de Boterpolder. In de huidige situatie is het terrein grotendeels bebouwd (bedrijventerrein) en deels bestraat. De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt circa 2,6 ha.

Bij het bekijken van bekende archeologische waarnemingen en AMK-terreinen in de omgeving is hier een onderzoeksgebied gehanteerd van ca. 1200 m vanaf het centrum van het plangebied (zie hoofdstuk 3).

2.2 Landschappelijke situatie

Raamsdonksveer ligt op de rand van het Noord-Brabants zandgebied en de overgang naar de rivierkleigronden van Midden-Nederland. Aan het begin van het Pleistoceen maakte het gebied deel uit van een estuarium. Een estuarium is een overgangsgebied tussen de zee en het rivierengebied dat een getijdenwisseling (wisselende waterstanden door de werking van eb en vloed) kent. Deze situatie is vergelijkbaar met de Biesbosch voordat deze werd afgesloten door de Haringvlietdam. Door geleidelijke opslibbing werd een groot aantal laagjes afgezet, wisselend van fijnzandige lichte klei tot zware klei. In de laatste fase van opslibbing konden alleen de lichtste deeltjes bezinken waardoor het estuarium uiteindelijk werd afgedekt door een laag zware klei.

Gedurende de laatste fase van het Pleistoceen heerste er in Nederland een toendraklimaat. De winters waren lang en sneeuwrijk en de zomers kort en vochtig. Door wind en waterstromen (tijdens korte warme periodes) werden grote pakketten zand verplaatst. Deze verplaatsing zal zich hebben beperkt tot gebieden ten zuiden van het plangebied. Gedurende de natte zomers werd ook veen gevormd dat deels verspoelde tijdens de opdooi in de volgende warme periode. Hierdoor ontstond in het gebied een reliëfrijke ondergrond die plaatselijk sterk kan verschillen qua samenstelling van zand en veen.

Het begin van het Holoceen, de geologische periode die volgde op het einde van de laatste ijstijd (ca. 8.800 voor Chr. tot heden) werd gekenmerkt door een opwarming van

het klimaat. Door het warmer worden smolt het gevormde landijs en werd het klimaat vochtiger. Hierdoor steeg onder andere ook de grondwaterspiegel. Dankzij deze hogere grondwaterspiegel kon in de relatief lagere gelegen delen van het landschap veen worden gevormd.

Tijdens de Sint Elizabethsvloeden van 1418 en 1421 overstroomde het gebied. Het water drong via de loop van de rivier de Donge het achterland in en overstroomde daarbij ook het plangebied. De terugwinning van de verloren landbouwgronden verliep traag en zou tot in de achttiende eeuw duren. Op basis van verschillende bestekstekeningen daterend van het einde van de negentiende eeuw blijkt dat het plangebied deel uitmaakt van de oeverzone van de rivier de Donge.¹ Op de verschillende tekeningen is telkens een smaller en een bredere waterloop ter hoogte van het plangebied te zien. Vermoed mag worden dat, afhankelijk van de waterstand en het debiet van de rivier, hier meerdere keren afslag- en afzettingen hebben plaatsgevonden. Eventueel hieronder aanwezige archeologische resten kunnen hierbij verloren zijn gegaan.

Hoewel het plangebied is gelegen binnen de bebouwde kom van Raamsdonksveer, en dus niet door STIBOKA is gekarteerd, kan op basis van de in de directe omgeving van het plangebied bekende bodemtypen worden aangenomen dat zich binnen het plangebied een kalkrijke poldervaaggrond van lichte zavel en/of zware zavel bevindt (Stiboka code MN15A en MN25A). Deze gronden kenmerken zich door een (vage) humushoudende bovenlaag en roestvlekken binnen de eerste vijftig centimeter. Voor de omgeving geldt overwegend een grondwatertrap VI. Dit wil zeggen dat de gemiddeld hoogste grondwatertrap tussen de 0,4 en 0,8 m -mv ligt. De gemiddeld laagste grondwaterstand ligt dieper dan 1,2 m -mv.

Voor wat betreft de geomorfologie geldt opnieuw dat het gebied niet is gekarteerd. In de directe omgeving komen echter getijde-oeverwallen (code 3K34), getijde-kreebeddingen (code 2R13) en vlaktes van getij-afzettingen (code 2M35) voor. Gezien de locatie van het plangebied is het goed mogelijk dat de ondergrond van het plangebied bestaat uit een getijde-oeverwal.

2.3 Historische situatie en mogelijke verstoringen

Voor de kern van Raamsdonksveer is bekend dat de eerste bewoning plaatsvond vanaf de Late Middeleeuwen. Dit is nader in de tijd te plaatsen door een vermelding "Dunc" in een oorkonde uit 1283. Algemeen wordt aangenomen dat hiermee de huidige kern Raamsdonk wordt bedoeld.² Voor deze laat-middeleeuwse kern wordt verondersteld dat deze ten zuidoosten van het huidige Raamsdonksveer heeft gelegen. Gedacht moet worden in de nabijheid van de Lambertus kerk waarvoor tijdens archeologisch onderzoek enkele jaren geleden in ieder geval een laat dertiende eeuwse ouderdom aannemelijk is gemaakt.³

De kern Raamsdonksveer ligt tussen de kernen van Raamsdonk en Geertruidenberg in en ontstond door de aanwezigheid van een haven en een veer naar Geertruidenberg. De oudste ontginning van het veen zal aan in het midden of aan het einde van de dertiende

¹ De Hoogh 1990, blz. 67-75.

² Uit onderzoek is gebleken dat het nog onbekend is waar dit Dunc exact heeft gelegen. De mogelijkheid kan niet worden uitgesloten dat dit Dunc zich in de directe omgeving van de Lambertuskerk heeft bevonden en niet ter plaatse van de huidige kern (zie o.a. Koopmanschap e.a., 2006.).

³ Zie hiervoor onder ander waarnemingsnummer 40725.

eeuw zijn begonnen en zijn gericht op het verkrijgen van landbouwgrond en nog niet op de winning van turf.

De oudst bekende en betrouwbare kaart van het plangebied is de kadastrale minuut uit 1819. Op deze kaart is links van het plangebied de haven van Raamsdonksveer te zien (nu (grotendeels) gedempt en genaamd Heereplein). Het plangebied bestaat in deze periode uit gras- of bouwland. Hierbij moet worden opgemerkt dat deze kaarten een relatief globaal karakter hebben en dat het lastig is om op deze kaarten de exacte begrenzing van het plangebied met zekerheid te lokaliseren. Het is daarom niet uit te sluiten dat een deel van het plangebied op deze kaarten deel uitmaakt van de Dongeloop. Delen van het plangebied zijn onderverdeeld in meerdere, langgerekte, min of meer oost-west lopende percelen die van elkaar zijn gescheiden door middel van sloten. Er is geen bebouwing aanwezig.

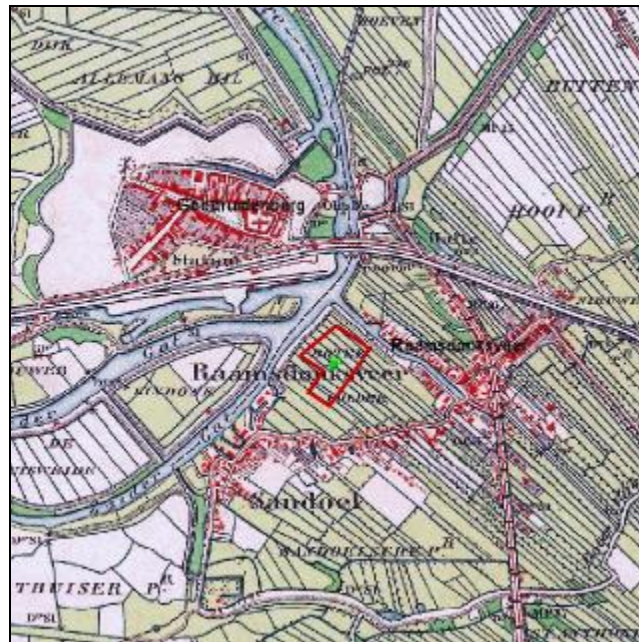
De volgende kaart waarop het plangebied herkenbaar is, is de gemeentatlas van Kuyper. Ook op deze kaart is het plangebied in gebruik als akker- dan wel grasland en is er geen bebouwing aanwezig. Wat wel opvalt op deze kaart is dat de haven als zodanig niet op de kaart is aangegeven. Het is onduidelijk of deze eenvoudig niet is weergegeven of dat deze inmiddels is gedempt.

Afbeelding 2.
Detail uit de
Chromotopografische
Kaart in
Bonnenprojectie uit
1860-1869. Met daarop
aangegeven (in rood) de
globale ligging van het
plangebied en de (later
verwijderde) kade.
Bron:
<http://atlas.brabant.nl>.

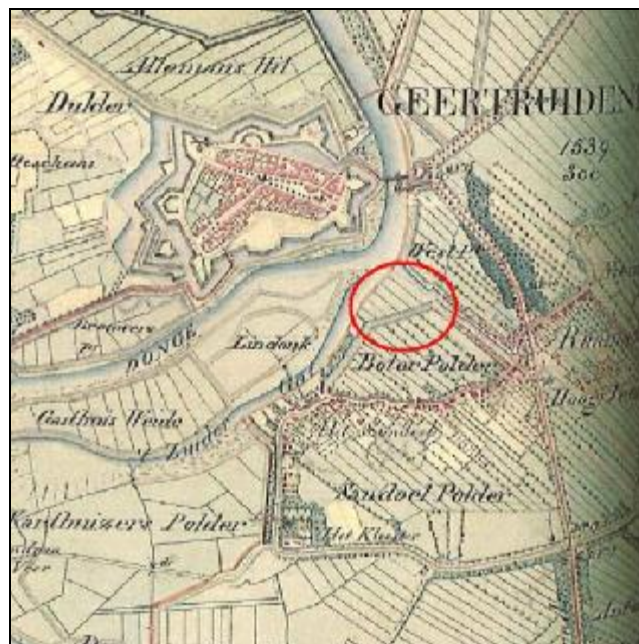
Gedurende de daaropvolgende jaren, tot in de 20ste eeuw, verandert er binnen en in de directe omgeving van het plangebied eigenlijk niets, zoals blijkt uit de Chromotopografische kaarten in Bonnenprojectie uit 1860-1869 (zie afbeelding 2), 1880-1889, 1910-1919, 1900-1905 (zie afbeelding 3) en 1920-1929⁴.

1. Zie <http://atlas.brabant.nl> en www.brabant.nl

Afbeelding 3.
Detail uit Grote
Historische
topografische Atlas van
1905 met daarop
aangegeven (in rood)
het plangebied. Bron:
Uitgeverij Nieuwland, en
www.archis.nl.

Het enige wat wel opvalt is dat op de kaart van 1860-1869 in of nabij het plangebied een (vermoedelijke) kade aanwezig is, die tussen 1869 en 1880 moet zijn verwijderd. Deze dijk of weg is ook aanwezig op de Historische Topografische Atlas van Noord-Brabant uit 1836-1843 (zie afbeelding 4).

Afbeelding 4.
Detail uit de
Chromotopografische
Kaart in
Bonnenprojectie uit
1836-1843. Met daarop
aangegeven (in rood) de
globale ligging van het
plangebied en de (later
verwijderde) kade.
Bron:
<http://atlas.brabant.nl>.

2.4 Huidige situatie en toekomstig gebruik

Huidig gebruik plangebied

Het plangebied is momenteel grotendeels bebouwd (bedrijventerrein) en deels bestraat (zie afbeelding 1). Het uitvoeren van een booronderzoek ter toetsing van het opgestelde verwachtingsmodel is daarom niet mogelijk totdat sloop van diverse panden heeft plaatsgevonden. Het moment van sloop is echter afhankelijk van de te volgen planologische procedures waaronder de vrijstelling artikel 19-procedure. Om op dit moment meer inzicht te verwerven in de bodemopbouw ter plaatse is een boring gezet in het plangebied.⁵ De boring werd gezet met een Edelmanboor met een diameter van 10 centimeter. De onderste meter werd gezet met een zuigerboor omdat door de toestroming van het grondwater een reguliere boor niet meer te gebruiken was om sediment naar de oppervlakte te brengen. Deze boring werd gezet ter nadere onderbouwing van het verwachtingsmodel zonder het model direct te kunnen en willen toetsen.

Door middel van de boring werd het volgende profiel vastgesteld:

Boring-nummer	Diepte in (cm-mv)	Textuur	Opmerkingen
001	0 - 50	Zand, matig fijn, zwak siltig, zwak humeus, lichtbruin	zwak grindhoudend, brokken beton, A-horizont
	50 - 90	Zand, matig grof, zwak siltig, lichtgrijs	ophoogzand, A-horizont,
	90 - 170	Zand, matig grof, zwak siltig, grijs	brokken klei, C-horizont
	170 - 180	Klei, matig siltig, zwak humeus, bruingrijs	
	180 - 220	Klei, matig siltig, grijs	

Uit het boorprofiel blijkt dat verwacht mag worden dat er in het plangebied tenminste één maar mogelijk meerdere ophogingen in recente tijden hebben plaatsgevonden. Hierbij kan gedacht worden aan het creëren van een vlakke ondergrond voor de bouw van de verschillende (bedrijf)loodsen in het plangebied. Hieronder is de natuurlijke ondergrond aanwezig waarin geen bodemvorming heeft plaats gevonden. De aangetroffen brokken klei in de derde laag en de lagen daaronder bevestigen dat dit deel van het plangebied vermoedelijk tot de stroomgeul van de rivier de Donge heeft gehoord.

Toekomstig gebruik plangebied

De initiatiefnemer is voornemens om de bestaande bebouwing binnen het plangebied te slopen en te vervangen door nieuwbouw (huizen). De bodemverstorende werkzaamheden zullen onder meer bestaan uit heien, het graven van funderingsleuven, de aanleg van nieuwe wegen, en het realiseren van een (nieuw) rioleringsstelsel. Tevens zullen kabels en leidingen worden aangelegd. Hiernaast zullen enkele watergangen worden gegraven.

Consequenties toekomstig gebruik

De bodemverstorende werkzaamheden die gepaard zullen gaan met de herontwikkeling van het plangebied zullen eventueel aanwezige archeologische waarden binnen het plangebied aantasten of vernietigen.

⁵ Situering boring X118.989, Y412079. Nauwkeurigheid van vijf meter.

3 Bekende archeologische waarden

3.1 Terreinen met een archeologische status (AMK-terreinen)

Binnen of in de directe omgeving van het plangebied zijn geen in ARCHIS II geregistreerde AMK-terreinen aanwezig. Wel zijn op circa 1200 m ten noordwesten en ten zuiden van het plangebied in totaal 4 archeologische terreinen aanwezig, te weten monumentnummers 549 en 15307⁶ (beide behorende bij het voormalige kloostercomplex van het laatmiddeleeuwse Karthuizerklooster), 15466 (de resten van een laatmiddeleeuws kasteel) en 16792 (de oude stadskern van Geertruidenberg uit de periode late middeleeuwen - nieuwe tijd).

De eerste twee objecten, zowel het klooster als het kasteel werden in de veertiende eeuw in opdracht van de Hollandse edelman Willem van Duvenvoorde gebouwd. Voor een overzicht van de bovengenoemde AMK-terreinen wordt verwezen naar bijlage 3a en kaartbijlage 169176-RACM.

3.2 Archeologische waarnemingen

Binnen en in de directe omgeving van het plangebied zijn geen archeologische waarnemingen in ARCHIS II vermeld. Wel zijn binnen een straal van circa 1200 m vanaf het midden van het plangebied in totaal 37 waarnemingen bekend. De meeste van deze waarnemingen horen echter bij of het Karthuizerklooster of de stedelijke bewoning van Geertruidenberg of bij de bewoning van het reeds genoemde kasteel.

Er wordt daarom geconcludeerd dat er geen relevante waarnemingen zijn uit de omgeving van het plangebied. De gegevens uit het historisch onderzoek hebben laten zien dat er rondom de kern van Raamsdonksveer een agrarisch gebied heeft gelegen waar veengronden als landbouwgrond werden benut. Raamsdonksveer was als agrarisch gebied gelegen tussen de bewoningskern van Raamsdonk en de in 1213 tot stad verheven nederzetting Geertruidenberg. Ten westen van de bewoningskern werd rond 1336-1338 een klooster gebouwd en werd naast de stad Geertruidenberg een kasteel gebouwd.

Voor een overzicht van de bovengenoemde waarnemingen wordt verwezen naar bijlage 3b en kaartbijlage 169176-RACM.

⁶ Omdat voor de gemeentelijke herindeling het kloosterrein zowel in de gemeente Raamsdonksveer als in de gemeente Geertruidenberg was gelegen, zijn er twee afzonderlijke monumentnummers.

4 Archeologische verwachting

4.1 IKAW en CHW

De Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) is een door de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) opgestelde kaart waarop aan de hand van eerder gedane archeologische waarnemingen en de bodemkundige gegevens is aangegeven wat de kans is in een bepaald gebied archeologie aan te treffen: laag, middelhoog of hoog. Zoals de naam al aangeeft gaat het hier - vanwege schaal en extrapolatie - slechts om een ruwe indicatie;

Op zowel de IKAW als de CHW Noord-Brabant is het plangebied een lage verwachtingswaarde toekent. Dit houdt in dat conform het landelijk en provinciaal beleid geen archeologisch (voor)onderzoek noodzakelijk is. De gemeente Geertruidenberg, op dit moment bezig met het opstellen van een eigen archeologische beleids- en/of advieskaart, heeft echter laten weten dat zij wél een archeologisch (voor)onderzoek verplicht stelt in het kader van de gewenste ontwikkelingen.

4.2 Gespecificeerde archeologische verwachting

Gespecificeerde verwachting

Uit het archeologisch bureauonderzoek is gebleken dat er in de omgeving van het plangebied met name bewoningssporen uit de late middeleeuwen aanwezig zijn. Deze sporen horen bij de stedelijke kern van Geertruidenberg en het Karthuizerklooster dat nabij het Sanddoel te Raamsdonksveer lag. Het plangebied ligt in een laatmiddeleeuws landbouwgebied dat in de vijftiende eeuw deels overstromd is. Blijkens het beschikbare kaartmateriaal is het plangebied tot ver in de 20^e eeuw onbebouwd gebleven en in gebruik geweest als wei- of akkerland. Wel lijkt het erop dat tot halverwege de 19^e eeuw binnen het plangebied een weg dan wel kade aanwezig is geweest, maar dat deze daarna grondig is verwijderd. Hoewel zich binnen het plangebied mogelijk (opgebrachte) (afval)resten uit de (late) middeleeuwen en de nieuwe tijd kunnen bevinden, zullen het vooral losse vondsten betreffen. De kans dat zich nog een intact deel van de mogelijk aanwezige weg of kade aanwezig is, wordt eveneens laag ingeschat.

Mogelijke verstoringen

De mogelijk aanwezige bodemverstoring kan ontstaan zijn als gevolg van erosie door overstromingen en/of inbraken vanuit geulsystemen (zoals de Donge). De antropogene verstoring kan veroorzaakt zijn door diepploegen, mengwoelen in recente tijden, vergraven en egaliseren en vergraving langs sloten. Daarnaast zal enige bodemverstoring zijn opgetreden bij het bouwrijp maken van het plangebied en de bouw van de huidige bedrijfspanden.

5 Conclusies en advies

5.1 Conclusies en advies voor vervolgonderzoek

Uit het archeologisch bureauonderzoek is gebleken dat er binnen of in de directe omgeving van het plangebied geen bekende archeologische vindplaatsen aanwezig zijn, en dat de ruimere omgeving van het plangebied met name bewoningssporen uit de late middeleeuwen (en de nieuwe tijd) aanwezig zijn. Deze sporen horen bij de stedelijke kern van Geertruidenberg (ten noorden van het plangebied aan de westzijde van de Donge) en het Karthuizerklooster dat nabij het Sanddoel te Raamsdonksveer lag (ten zuiden van het plangebied). Bekend is dat de eerste bewoning in Raamsdonksveer uit de (late) middeleeuwen dateert, en dat het plangebied ligt in een laatmiddeleeuws landbouwgebied dat in de vijftiende eeuw deels overstroomd is. Blijkens het beschikbare kaartmateriaal is het plangebied tot ver in de 20^e eeuw onbebouwd gebleven en in gebruik geweest als wei- of akkerland. Wel lijkt het erop dat tot halverwege de 19^e eeuw binnen het plangebied een weg dan wel kade aanwezig is geweest, maar dat deze daarna grondig is verwijderd. Zowel uit de literatuur als uit de uitgevoerde boring is af te leiden dat het plangebied vermoedelijk deel uit heeft gemaakt van de stroomgeul van de rivier de Donge. In een dergelijke oever-stroombedsituatie vindt afwisselend bezinking en erosie plaats. Ook dit draagt bij aan een lage verwachtingswaarde voor intacte archeologische resten.

De kans dat zich binnen het plangebied (nog) archeologische waarden bevinden uit de (late) middeleeuwen en de nieuwe tijd wordt daarom ook laag ingeschat. Het is zeker niet uitgesloten dat in de top van het bodemprofiel resten aanwezig zijn uit de genoemde periode, maar dit zullen losse vondsten zijn die door landbouwactiviteiten binnen het plangebied zijn terecht gekomen (afval). De kans op de aanwezigheid van archeologische waarden uit de periode van vóór de middeleeuwen wordt gezien de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van het plangebied ook laag ingeschat.

Het is derhalve niet noodzakelijk om in een vervolgotraject aanvullend onderzoek te verrichten of extra maatregelen te treffen.

Advies voor vervolgonderzoek

Aanbevolen wordt om geen nader archeologisch onderzoek uit te (laten) voeren en het gebied qua archeologie vrij te geven. Dit op basis van het opgestelde archeologisch verwachtingsmodel. Indien de gemeente Geertruidenberg dit advies overneemt dient men het om te zetten naar een selectiebesluit en aan het dossier van de te voeren artikel 19-vrijstellingsprocedure toe te voegen.

Wel bestaat er altijd de mogelijkheid dat er tijdens de graafwerkzaamheden toch losse archeologische resten worden aangetroffen. Indien sporen en vondsten worden aangetroffen bestaat er een wettelijke verplichting tot het zo snel mogelijk melden hiervan (binnen drie dagen) aan de burgemeester van de betreffende gemeente (Monumentenwet 1988, artikel 53).

Literatuur en geraadpleegde bronnen

Berendsen, H.J.A. 2004 (4^e druk). De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geomorfologie. Assen, Van Gorcum.

Hoogh, J.J.A. de Hoogh, 1990. Het omleggen van de rivier de Donge nabij Geertruidenberg in 1882. In: De Dongebode, uitgave van de Oudheidkundige Kring Geertruydenberghe, nr. 3 jaargang 16, blz. 67-75.

Koopmanschap, H.J.L.C., en J.A.M. Oude Rengerink, 2006. Archeologisch Rapport 2006/30. Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek voor het plangebied aan de Prins Hendrikstraat te Raamsdonksveer, Advies- en Ingenieursbureau Oranjewoud BV, Almere.

ROBAS Producties, 1990. Historische Atlas Noord-Brabant, Chromotopografische kaart des Rijks, schaal 1:25.000 (ca. 1902). ROBAS Producties, Den IJp.

Uitgeverij Nieuwland, 2005. Historische Topografische Atlas van Noord-Brabant, schaal 1:25.000 (ca. 1836-1843).

Uitgeverij Nieuwland, 2005. Historische Topografische Atlas van Noord-Brabant, schaal 1:25.000 (ca. 1905),

Stichting voor Bodemkartering, 1973. Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, Blad 44 Oost en West, Oosterhout. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Kaarten

Topografische kaart 1:25000 (<http://kadata.kadaster.nl>);

Bodemkaart van Nederland, 1:50000, kaartblad 44 Oost en West
Minuutplan gemeente Geertruidenberg (<http://www.watwaswaar.nl>)

Internet

ARCHIS: www.archis.nl

IKAW: www.archis.nl

www.bhic.nl

<http://atlas.brabant.nl>

www.brabant.nl

Bijlage 1 : Archeologische perioden

Bijlage 1 : Archeologische perioden

Als bijlage op de resultaten en verzamelde gegevens wordt hieronder een algemene ontwikkeling van de bewonersgeschiedenis in Nederland geschetst.

Gedurende het Paleolithicum (300.000-8800 voor Chr.) hebben moderne mensen (homo sapiens) onze streken tijdens de warmere perioden wel bezocht, doch sporen uit deze periode zijn zeldzaam en vaak door latere omstandigheden verstoord. De mensen trokken als jager-verzamelaars rond in kleine groepen en maakten gebruik van tijdelijke kampementen. De verschillende groepen jager-verzamelaars exploiteerden kleine territoria, maar verbleven, afhankelijk van het seizoen, steeds op andere locaties.

In het Mesolithicum (8800-4900 voor Chr.) zette aan het begin van het Holoceen een langdurige klimaatsverbetering in. De gemiddelde temperatuur steeg, waardoor geleidelijk een bosvegetatie tot ontwikkeling kwam en de variatie in flora en fauna toenam. Ook in deze periode trokken de mensen als jager-verzamelaars rond. Voorwerpen uit deze periode bestaan voornamelijk uit voor de jacht ontworpen vuurstenen spitsjes.

De hierop volgende periode, het Neolithicum (5300-2000 voor Chr.), wordt gekenmerkt door een overschakeling van jager-verzamelaars naar sedentaire bewoners, met een volledig agrarische levenswijze. Deze omwenteling ging gepaard met een aantal technische en sociale vernieuwingen, zoals huizen, geslepen bijlen en het gebruik van aardewerk.

Door de productie van overschot kon de bevolking gaan groeien en die bevolkingsgroei had tot gevolg dat de samenleving steeds complexer werd. Uit het Neolithicum zijn verschillende grafmonumenten bekend, zoals hunebedden en grafheuvels.

Het begin van de Bronstijd (2000-800 voor Chr.) valt samen met het eerste gebruik van bronzen voorwerpen, zoals bijlen. Het gebruik van vuursteen was hiermee niet direct afgevoerd.

Vuursteenmateriaal uit de Bronstijd is meestal niet goed te onderscheiden van dat uit andere perioden. Het aardewerk is over het algemeen zeldzaam. De grafheuveltraditie die tijdens het Neolithicum haar intrede deed werd in eerste instantie voortgezet, maar rond 1200 voor Chr. vervangen door begravingen in urnenvelden. Het gaat hier om ingegraven urnen met crematieresten waar overheen kleine heuveltjes werden opgeworpen, eventueel omgeven door een greppel.

In de IJzertijd (800-12 voor Chr.) werden de eerste ijzeren voorwerpen gemaakt. Ten opzichte van de Bronstijd traden er in de aardewerktraditie en in het gebruik van vuursteen geen radicale veranderingen op. De mensen woonden in verspreid liggende hoeven of in nederzettingen van enkele huizen. Op de hogere zandgronden ontstonden uitgebreide omwalde akkercomplexen (celtic fields). In deze periode werden de kleigebieden ook in gebruik genomen door mensen afkomstig van de zandgebieden. Opvallend zijn de verschillen in materiële welstand. Er zijn zogenaamde vorstengraven bekend in Zuid-Nederland, maar de meeste begravingen vonden plaats in urnenvelden.

Met de Romeinse tijd (12 voor Chr. tot 450 na Chr.) eindigt de prehistorie en begint de geschreven geschiedenis. In 47 na Chr. werd de Rijn definitief als rijksgrens van het Romeinse Rijk ingesteld. Ter controle van deze zogenaamde limes werden langs de Rijn castella (militaire forten) gebouwd. De inheems leefwijze handhaafde zich wel, ook al werd de invloed van de Romeinen steeds duidelijker in soorten aardewerk (o.a. gedraaid) en een betere infrastructuur. Onder meer ten gevolge van invallen van Germaanse stammen ontstond er instabiliteit wat uiteindelijk leidde tot het instorten van de grensverdediging langs de Rijn.

Over de Middeleeuwen (450-1500 na Chr.), en met name de Vroege Middeleeuwen (450-1000 na Chr.), zijn nog veel zaken onbekend. Archeologische overblijfselen zijn betrekkelijk schaars. De politieke macht was na het wegvallen van de Romeinen in handen gekomen van regionale en lokale hoofdlieden. Vanaf de 10 eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is een toenemende feodalisering zichtbaar. Door bevolkingsgroei en gunstige klimatologische omstandigheden werd in deze periode een begin gemaakt met het ontginnen van bos, heide en veen. Veel van onze huidige steden en dorpen dateren uit deze periode.

De hierop volgende periode 1500 – heden wordt aangeduid als Nieuwe Tijd.

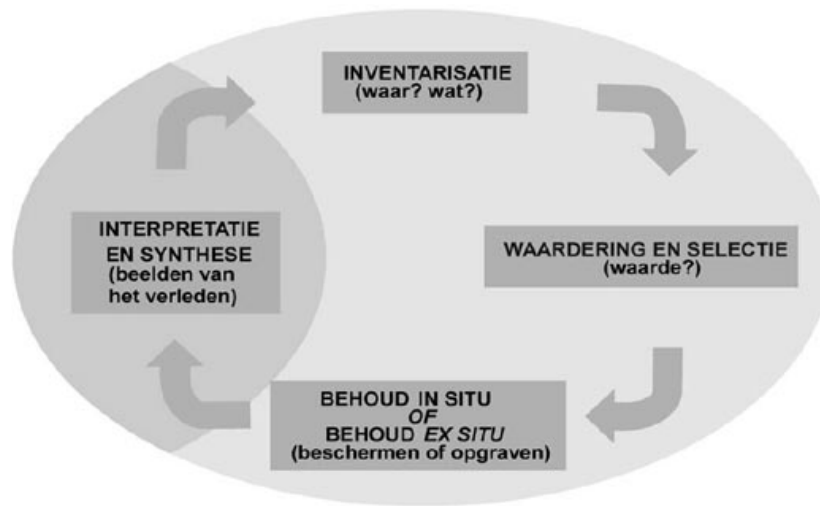
Bijlage 2 : AMZ-cyclus

Bijlage 2 : AMZ-cyclus

Het AMZ-proces

Archeologisch onderzoek in Nederland wordt in de meeste gevallen uitgevoerd binnen het kader van de zogenaamde Archeologische Monumentenzorg (AMZ).

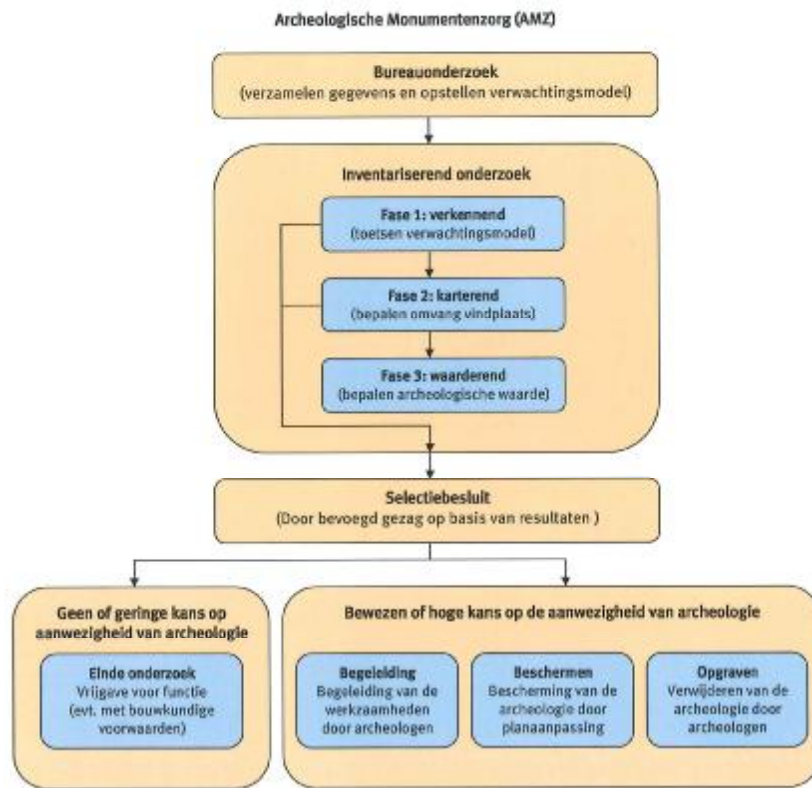
Het gehele traject van de AMZ omvat een aantal stappen die elkaar kunnen opvolgen, afhankelijk van het resultaat van de voorgaande stappen. In de procedure wordt volgens een trechtermodel gewerkt. Het startpunt ligt eigenlijk al bij het bepalen van de onderzoeksplicht. Op diverse provinciale en landelijke archeologische waardenkaarten kan namelijk worden ingezien of het plangebied ligt in een zone met een archeologische verwachting. Indien dit het geval blijkt te zijn, dan zal er in het kader van de planprocedure onderzoek verricht moeten worden om te bepalen of er archeologische waarden binnen het plangebied aanwezig zijn. Hiermee start de zogenaamde AMZ-cyclus (zie afb. 1 en 2)

Afbeelding 1: de AMZ-cyclus

De eerste fase: bureauonderzoek

Uitgangspunt voor het bureauonderzoek is het vaststellen van een gespecificeerd verwachtingsmodel dat op detailniveau voor het plangebied aangeeft wat er aan archeologische vindplaatsen aanwezig kan zijn. Op basis van dit verwachtingsmodel wordt bepaald of er een veldonderzoek nodig is en wat de juiste methode voor dit veldonderzoek zou moeten zijn om deze mogelijk aanwezige archeologische resten te kunnen aantonen.

Afbeelding 2: het proces van de AMZ

De tweede fase: inventariserend veldonderzoek (IVO)

Het inventariserend veldonderzoek kan worden opgesplitst in drie subfases.

Fase 1. verkennend onderzoek

In sommige gevallen wordt er gestart met een verkennend onderzoek. Een verkennend onderzoek kent een relatief lage onderzoeksintensiteit en wordt feitelijk uitgevoerd omdat er bij het bureauonderzoek onvoldoende gegevens beschikbaar zijn om dit voldoende te kunnen onderbouwen. Dit is bijvoorbeeld het geval als er te weinig bodemkundige of geologische gegevens zijn om binnen het plangebied de verwachtingswaarden te kunnen onderbouwen of zelfs überhaupt tot een verwachtingswaarde te komen. Met een verkennend onderzoek kan tot in detail de verwachtingswaarde worden aangebracht. Zodoende kan door terugkoppeling een aangescherpt verwachtingsmodel worden gemaakt en kan karterend veldonderzoek in een vervolgfase gericht en daarmee ook kostenefficiënter worden ingezet.

Fase 2. karterend onderzoek

In de regel wordt er gestart met een karterend onderzoek. Dit veldonderzoek dient om het verwachtingsmodel uit het bureauonderzoek te toetsen en eventueel aanwezige vindplaatsen op te sporen. Het onderzoek wordt vrijwel altijd vlakdekkend uitgevoerd door middel van boringen en/of oppervlaktekarteringen of proefsleuven. Het resultaat is in de regel een overzichtskaart met de resultaten van het onderzoek. Eventueel aangetoonde vindplaatsen worden daarbij aangegeven. Indien er geen archeologische vindplaatsen worden aangetroffen of wanneer bijvoorbeeld al blijkt dat deze geheel zijn

verstoord, dan wel van geen waarde zijn, is dit meestal ook het eindstadium van de AMZ-cyclus.

Als er wel archeologische vindplaatsen worden aangetroffen of het blijkt uit de onderzoeksgegevens dat deze met zeer grote zekerheid kunnen worden verwacht, dan dient er een waardestellend onderzoek te worden uitgevoerd. Meestal is van de vindplaatsen die bij een karterend onderzoek zijn aangetroffen nog slechts in beperkte mate bekend wat de waarde ervan is.

Fase 3. waarderend onderzoek

Een waarderend onderzoek dient de fysieke kwaliteiten van een eerder aangetoonde of reeds bekende archeologische vindplaats vast te stellen en dient te leiden tot een waardestelling. Voor een waardestelling is het van belang om in elk geval de aard van de vindplaats, de exacte begrenzing in omvang en diepteligging, de datering en de mate van conservering en intactheid te weten. Een waarderend onderzoek kan worden uitgevoerd door middel van boringen of proefsleuven. Wat de beste methode is hangt sterk af van de omstandigheden en de aard van de vindplaats. In de meeste gevallen worden er voor een waardestelling proefsleuven of proefputten gegraven. Omdat met deze methode meer en betere informatie over de vindplaats kan worden verkregen dan met aanvullende booronderzoek. Proefsleuven zijn lange sleuven van twee tot vijf meter breed die worden aangelegd in de zones waar in de voorgaande onderzoeksfase aanwijzingen voor vindplaatsen zijn aangetroffen.

De derde fase: Selectie en waardering

Het eindresultaat van een waardestellend onderzoek is een selectieadvies waarin op basis van de waardestelling van de vindplaats(en) wordt aangegeven of een vindplaats behoudenswaardig is. Deze waardestelling geschiedt op basis van verschillende waarderingscriteria. De term behoudenswaardig is sterk gerelateerd aan de essentie van het rijks- en provinciaal beleid ten aanzien van de archeologische monumentenzorg. In eerste instantie gaat dit namelijk uit van het behoud van het bodemarchief in situ (ter plekke in de bodem). Alleen wanneer dit binnen een belangenafweging niet kan zal het stuk waardevol bodemarchief voor het nageslacht bewaard dienen te worden door middel van een opgraving. Dit wordt ook wel behoud ex situ genoemd. Wanneer behoud niet gewenst is vanwege een relatief geringe waarde van de vindplaats(en) kan nog worden besloten om de bodemingrepen onder archeologische begeleiding te laten uitvoeren. Ook is het natuurlijk nog mogelijk dat er helemaal geen archeologisch onderzoek meer hoeft plaats te vinden en kan het terrein worden 'vrij gegeven'.

Het bevoegd gezag zal op basis van het selectieadvies uiteindelijk aangeven welke maatregelen er dienen te worden genomen. Deze beslissing wordt het selectiebesluit genoemd.

Plaats van de AMZ-cyclus in de planvorming

Net als met andere omgevingsfactoren waarmee binnen de planvorming rekening gehouden dient te worden, is het ook voor de archeologie van belang om dit in een zo vroeg mogelijk stadium in te steken. Niet alleen is dit voor een aantal onderzoeksfasen vanwege provinciaal of gemeentelijk beleid al een vereiste, het geeft bovendien al vroeg inzicht in eventuele risico's qua exploitatie en potentiële vertragingen in een project. Indien er een middelhoge of hoge kans op de aanwezigheid van archeologische resten bestaat, zal het bevoegd gezag een inventariserend onderzoek verplicht stellen ten behoeve van de ruimtelijke onderbouwing. Dit onderzoek is gebaseerd op het specifieke verwachtingsmodel uit het bureauonderzoek dat daaraan vooraf dient te gaan. In praktijk worden deze onderzoeken gecombineerd uitgevoerd en in één verslag gerapporteerd.

Wanneer eenmaal een planprocedure is voorgenomen zal met het archeologisch onderzoek al kunnen worden begonnen.

In principe kan het gehele inventariserend veldonderzoek, inclusief een selectieadvies, voorafgaand aan een planprocedure worden afgerond. Dit heeft als voordeel dat binnen het toekomstige plan de omvang van de archeologische vindplaats(en) definitief kan worden afgebakend en er, bij behoud in situ, de bestemming 'archeologische waardevol' kan worden opgenomen. Ook kunnen dan in bijvoorbeeld een aanlegvergunning specifieke voorschriften worden opgenomen om aantasting te voorkomen. In dit kader en deze planfase kan ook een voorschot worden genomen op inrichtingsmaatregelen (aanpassing van een eventueel al beschikbaar stedenbouwkundig ontwerp of het voorschrijven van bijvoorbeeld een groenzone, speelveld, parkeerplaatsen etc.). Indien dit mogelijk is kan ook worden voorgeschreven dat er archeologievriendelijk gebouwd dient te worden door aanpassing van funderingswijze of ander technische maatregelen. Het nadeel van het uitvoeren van een waardestellend veldonderzoek na de een planprocedure is dat daarmee ook de consequenties ervan pas later in beeld komen, wat leidt tot een aantal risico's. Vaak blijkt dan behoud in situ veel lastiger te zijn en is dit dan alleen met technische maatregelen nog mogelijk. Soms is alleen behoud ex situ door middel van opgravingen de enige nog resterende kostbare optie.

Bijlage 3a: Terreinen met archeologische status